

תשובה בדבר הכשרות של אטלנטיק דזשלוטין

מאת הרב דוד מלזנר

ובשו"ת אחיעזר חלק יו"ד, ס' י"א, פוסק הגאון זצ"ל: "וכן נראה לדון בפעולות החימיים המבדילים כל מורכב ומציאים כח אחר, כמו מיץ הקיבה הנקרא פעפסין. ואף דבודאי נראה דבכל איסור תורה כל כח איסור שבו אסור כמו חלק מן האיסור; מ"מ כיון שאי אפשר להוציא את הכח רק ע"י שנתייבש ויופגם האיסור, דינו כפגום, ואעפ"י שע"י תחבולות חימיות ותערובות דברים אחרים יהיה הטעם שבו משובח, מ"מ זהו כפנים חדשות באו לכאן ודמי למוסק, לפי טעם הר"ן, משום דנפגם מתחילה".

גם הגאון ר' יצחק בורשטיין זצ"ל, אב"ד אוסטרוולנקה, בספרו "מטעמי יצחק" שיצא לאור בוורשה, בשנת תרע"ק, בחלק יו"ד סימן כ"ד וסימן כ"ה, דן בענין עשית דזשלוטין מציר דג טמא שנתייבש לגמרי ואינו ראוי לאכילה ונפסל גם כן מאכילת כלב, אך כאשר נותנים אותם במים רותחים, אז נמס בליחה רכה ונעשית ראוי לאכילה ונותנים אותה בדבש כדי להעמיד ובשאר מיני אכילה כדי לסנון ולהקפיא המאכלים, — אם יש היתר מה שנוהגים להקל בזה לערב הדזשלוטין בתבשיל יותר מס', אם זה לא הוי ביטול איסור לכתחילה, ומאריך בזה, ואין זה שייך לענין שלנו, כי שם עומד להנתן במים רותחים ועל ידי זה נעשה ראוי לאכילה מחמת עצמו. וגם הגאון הג"ל מסיק שם שיש זכות לאלו המקילים בזה, דכיון שנפסל מקודם לאכילת כלב ונפקע מזה שם אוכל והו פרשא בעלמא, שפיר יש לומר דליכא איסור אפילו מדרבנן במתקן האוכל אח"כ, וכל שכן כאן שמותר כאשר הדזשלוטין נעשה מעצמות יבשות ומעורות אשר נשרו בנוזל כימי ונעשו כפרשא בעלמא אשר נפסלו אפילו לאכילת כלב כנ"ל.

וקדמו להגאונים הג"ל אחד מגדולי הראשונים, הריטב"א, וגדול בגדולי האחרונים בעל "חוות דעת". הריטב"א, במס' ע"ז ל"ט, כותב: "והיכא שנפסל מאכילת כלב, בזה בודאי אף אם תקנה, לא שייך שיחול עליו איסור, כמו נבילה שעשאן צוקי קדירה בש"ס ס"פ בהמה המקשה (ע"ז), ודאי לא שייך שיחול עליו איסור". ועוד: "ואיכא למידק; דאם איתא דהכא משום איסור בלוע? יצא מכלל איסור בלוע שאינו בן יומו הוא. הרי כשנפגם בעודו בלוע, יצא מכלל איסור, וכי הדרא ומחילה ליה אגב חורפא דחליתא — מאי הוי? הרי זה כמבטס נבלה סרוחה או מבטס את העפר, ושוב איננו חוזר וניעור".

ובעל "חוות דעת", בהלכות תערובות ק"ג, כותב: "דנבילה שאינה ראוי לגר, אינה קרויה נבלה, ואפילו חזר ותקנה בדברים המתבלים — שרי, דכבר פרח האיסור מיניה ונעשה כעפרא ואינו חוזר לאיסורו — אבל כשגוף האיסור נפגם לגמרי עד שיצא מאיסורו, אינו חוזר לאיסורו".

בספרו "וזאת ליהודה" של הרב הגאון ר' יהודה ליב זלצר ז"ל, מי שהיה שנים רבות מנהלה של אגודת הרבנים באמריקה

כל אלה המעוניינים בנידון דדן יודעים, כי ההיתר על הדזשלוטין הנעשה מעצמות יבשות ומעורות של כל מיני בהמות, מיוסד על תשובותיו המפורסמות של הגאון ר' חיים עוזר גרודזנסקי זצ"ל, בספריו שו"ת אחיעזר, חלק יו"ד, ס' י"א, וחלק ג', ס' ל"ג.

בחלק ג' מספרו שו"ת אחיעזר, ס' ל"ג, כותב הגאון הג"ל: "בדבר שאלת הדר"ג אם אפשר להכשיר מין אבק חדש אשר מוצאו מעצמות יבשות אשר מערבים אותו בהרבה מיני מאכל, גם מעמידים על ידו מינים שונים. והביא אופן עשיתו בפרטיות: שלוקחים עצמות יבשות ושורין אותן בעסיד ממלח, אח"כ שמים העצמות במים עם חמר וגם שמים העצמות בפוספור, ומבשלים ומנקים ומיבשין, והעצמות מתיבשות אח"כ במשך 48 שעות וטוחנים אותן כמו קמח צוקער.

"והנה כת"ר העלה להיתר בדברים נכונים, על פי מה שכתב הרמ"א ביו"ד סימן פ"ז, ס' ט', בעור הקיבה דלפעמים מולחים אותו ומיבשין ונעשה כעץ, וממלאים אותו חלב — מותר, דמאחר שנתייבש הוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית בשר. והש"ך כתב, דהוא הדין בשאר בני-מעיים, והרבה אחרונים מתירים גם בבשר אסור ודם ותולעים אם נתיבשו כעץ, וכל שכן עצמות יבשות שאין עליהן איסור לאו כנבילה וטריפה. דכן מבואר ברמב"ם, בפ"ד מהלכות מאכלות אסורות, הל' י"ח, וז"ל: "האוכל מנבילה וטריפה או מבהמה וזיה הטמאים, מן העור ומן העצמות, ומן הגידים ומן הקרניים, ומן הטלפים ומן הצפרניים של עוף ממקומות שמבצבץ מהם הדם כשיחטכו, ומן השליא שלהם, אעפ"י שהוא אסור, הרי זה פטור מפני שאלה אינן רצויים לאכילה ואין מצטרפין עם הבשר לכזית". ופלפל בזה ונסתייע מדברי הרמב"ם מבשר המת שנפרך, ומדברי הירושלמי: ערלה פ"ג ומדברי הרמ"א בסוף קנ"ה ביו"ד גבי שרץ שרוף.

"ולכאורה, בעצמות יבשות אין שום חשש, דהא מבואר ביו"ד ס' צ"ט, דעצמות האיסור מצטרפים עם ההיתר לבטל האיסור, ואפילו בעצמות הרכין, שהחמיר הש"ך שם, כתבו הפוסקים דאם הסירו הבשר ונתיבשו — דינם כשאר כלי עצם וכלי מתחות ועץ, ומה שכתב הרמב"ם בפ"ד ממאכלות אסורות שהבאתי לעיל מן העור ומן העצמות ומן הגידים וכו', אעפ"י שהוא אסור הרי זה פטור, היינו בעצמות הרכין, או שיש בהם מה, אבל בעצמות הקשות היבשות בודאי גם איסור ליכא, וכן הוא במשנה בפרק העור והרוטב, ופרש"י שם שיש בהם מח ואינם מצטרפים לכזית להשלים שיעור נבלה לטמא, דזה ילפינן מדרשה דנבלתה', ואם כן פשוט, דעצמות שנתיבשו אין בהן חשש איסור כלל. ועיין בתוס' ע"ז דף ס"ט, דודאי רגלי הדבורים כיון דעצמות בעלמא נינהו — מותרים, דהא עצמות החמור טהורות ורגלי הדבורים כעצמות החמור וכו' ולענין אכילה שנתערב בדבש — שפיר דמי".

אתם והפגם הוא קודם הריכוך ואם כן הוי כסרוחה מעיקרא. קודם שנעשה אוכל, דלכולא עלמא מותר אם מתקנן אחר כך לאוכל.

הוא מביא גם כן את פסקו של הרב הגאון ר' יהודה ליב צירלסון ז"ל בספרו "עצי לבנון", סי' מ"ג, וזה לשונו: "ברורה כוונת שבלי הלקט שבא להתיר אפילו בעור קיבת נבילה שנתייבשה כעץ, וכמו שפירשוהו הש"ך וכו'". גם הרב הגאון ר' יהודה ליב גרויברט ז"ל בספרו "חבלים בנעימים", חיו"ד ט' כ"ג פסק להתיר דזשליטין שנעשה מעורות שונים.

ברור, איפוא, כי הדזשליטין מתוצרת מצמות ועורות ששרו אותן בנוזלים כימיים חריפים שעל ידי זה נעשו פסולים מאכילת כלב, כשר הוא לכל דעות הגאונים שהבאנו בתשובה זו. רק אלה שאינם יודעים את תהליך התוצרת של הדזשליטין ולא חקרו לדעת את מקורות ההלכה בענין זה, מסתפקים אם אמנם כשר הוא הדזשליטין שהכשרתי לאחר שהתייעצתי עם גדולי תורה ולאחר שבררנו את כל צדדי הענין לפי ההלכה.

העורות והעצמות עוברות מספר פרוצסים כימיים עד שלא נשאר בהן שום לחלוחית של שומן ובשר, והש"ך הלא התיר (חיו"ד סי' קי"ד) כרכום של עכו"ם משום דחוטי בשר שמערבין לתוכו נתייבשו, ואעפ"י שהבשר מנבלות וטריפות, ועיין בתשובות "שבות יעקב", חיו"ד סי' ע', ומובא גם כן ב"ברכי יוסף" חיו"ד ספ"ז בענין דם הנקשר ונעשה כעץ, שאין בו איסור כלל, ועיין בתשובת מהרש"ם, ח"ג סי' שמ"ז, דאין חילוק בעורות יבשים בין איסור בב"ח לאיסור נבילה, ואחרי שנתייבשו היטב אין בהם איסור כלל.

הבאתי בכאן את תשובתו של הרב הגאון רי"ל ולצר ז"ל לא רק מפאת חשיבות דיונו ההלכתי, אלא גם להראות כי העובדה שהוא משך את ידו מהכשר על הדזשליטין בהיותו באמריקה לא באה מפני שהוא שינה את דעתו וקיבל את דעת האוסרים, אלא מפני הלחץ החזק שהופעל עליו מחוגים שונים. ספרו זה, "וזאת ליהודה", הופיע בישראל בשנת תשי"ט, שנים אחדות לאחר שהתיישב בישראל ולאחר שלא היתה לו כבר שום שייכות להכשר על הדזשליטין. דברי הריטב"א ברורים הם ואין מה להוסיף עליהם: "והיכא שנפסל מאכילת כלב, בזה ודאי אף אם תקנה — לא שייך שיחול עליו איסור — — — כי יצא מכלל איסור — — — ושוב אינו חוזר וניעור".

וגם חבר בנשיאות הכבוד שלה. בסימן כ"ו, דוחה הוא את האיסור על הדזשליטין שבו יצא בשעתו הרב הגאון ר' אליעזר סילבר שליט"א. הוא כותב: "ויסוד ההיתר מסתמך על שו"ע יו"ד סימן צ"ט סעיף א': 'חתיכת נבילה שיש בה בשר ועצמות שנפלה לקדירת היתר, עצמות האיסור מצטרפות עם ההיתר לבטל האיסור וכו'. וברמ"א כתב: 'ויש מחמירים שלא לצרף האיסור עם ההיתר לבטל, ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על המקילים, כי כן עיקר'. ועיין בב"י מקור מהראשונים, ובש"ך סק"א שם, הביא בשם הר"ן בפרק גיד הנשה, והרא"ה בספר "בדק הבית", דעצמות הרכות מצטרפות לאיסור מפני שיש בהן מה ומחמת רכותם שיצא לחות, אבל עצמות יבשות או קליפות של ביצים וכהאי גוונא, אף אותם של איסור מצטרפים לבטל האיסור, וכן דעת האו"ה כלל כ"ב בשם ה"אור זרוע" וכן דעת הב"ח. הרי מפורש, דליחות עצמות היבשות לכולי עלמא מצטרפות עם ההיתר לבטל האיסור. והטעם, כתב הט"ז בפ"ק א', דלפי שאינן בני אכילה, אינן בכלל האיסור וכו'. הרי מפורש, דעצמות, כיון דאינן ראויות לאכילה, אינן אסורות כלל, וכן ה"חיות דעת" על בעל הנתיבות בס' צ"ט, שם אות ב' וזה לשונו: 'דהמחבר ס"ל דכל מה שאסרה תורה לא אסרה אלא מידי דבר אכילה'. והוסיף עוד שם: 'והמחבר ס"ל דאפילו לחלוחית שבעצמות איסור — היתר גמור הוא, ולא דמי ליוצא מן הטמא ולמי רגלים, דהתם לחלוחית של בשר הראוי לאכילה מתמצית בו, כמ"ש התוספות, בכורות דף ז' ד"ה רוב וכו', אבל עצמות שאינן בני אכילה, אף הלחלוחית שבהן מותר, כמו שכתב הט"ז שם, דהוי כעצמות היתר, ואם בלחלוחית מותר, ע"כ שהעצמות אינן בגדר איסור כלל, וכן כתב בספר "ישועות יעקב", יו"ד סי' צ"ט פ"ק א', שהתורה התירה טעם עצמות האיסור, והביא מקור מזבחים צ"ז גבי "כל אשר יגע בבשרה יקדש", ואמר "בבשרה" ולא בעצמות, ש"מ טעם עצמות היתר הוא. והביא מספר "פרי תואר" להחסיד הגדול הספרדי, והביא הרבה פוסקים שיש טעם בעצמות של איסור, אלא שהוא מותר עכ"ל. הרי דעצמות הם היתר גמור כעץ בעלמא".

הרב ולצר ז"ל מאריך בתשובתו הנ"ל לבאר דברי ר"ת בתוס' ע"ז דף ס"ט וברא"ש כי רגלי הדבורים הם כעצמות החמור ומותר אם נמצאים בתוך הדבש, ובדברי הב"י סי' מ"א, מסקנתו היא, כי עצמות יבשות מותרות, ואפילו אם מתרככות על ידי הדברים הכימיים ששמים והם חריפים מאד הפוגמים